

Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler

Educational Improvements During Atatürk Period

Bahattin Demirtaş*

Özet

Osmanlı Devletinde, gerilemenin en önemli nedenlerinden biri eğitim olarak görülmüş ve bu alanda XIX. yy.da ve XX. yy. başlarında bir dizi yenilik gerçekleştirmiştir. Ancak devletin Birinci Dünya Savaşı sonunda fiilen sona ermesi ve Anadolu'nun işgal edilmesiyle birlikte eğitim işleri savaş koşulları altında devam etmek zorunda kalmıştır. Millî Mücadelenin kazanılması ve 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle Türk toplumunun siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik yapısını değiştirecek inkılâp hareketlerine eğitim ve kültür alanları da dâhil olmuştur. Böylece ülkeyi çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkaracak, yeni nesillerin daha millî ve laik bir eğitim almalarını sağlayacak bir sistem ortaya konmuştur. İşte bu çalışmada, Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitime dair görüşleri, onun zamanında eğitim alanında gerçekleşen inkılâp hareketleri ve bu inkılâplara dönem hükümetlerinin katkıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Eğitim, Hükümet, Politika, İlk, Orta ve Yükseköğretim.

Abstract

Education viewed as one of the most important cause of regression in the Ottoman Empire and made a series of innovations in this field at the 19 and 20th century. However, the matters of education had to continue under the conditions of the war as the nation was officially terminated subsequent to First World War and Anatolia was invaded. With the declaration of Republic and the victory of national struggle, educational and cultural issues as well as political, social and economical structure were included in the revolutionary actions. Therefore, a system which aimed at increasing the nation's civilization level and which would educate the new generations more national and secular was put forward. In this study, Atatürk's ideas towards education, revolutionary actions that took place during Atatürk's period and contributions of those governments to these actions will be examined.

Key Words: Atatürk, Education, Government, Politics, Primary, Secondary and Higher Education

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, bdemirtas@gazi.edu.tr.

Gazi

Akademik
Bakış

155

Cilt 1, Sayı 2
Yaz 2008

Giriş

Osmanlı Devleti'nin gerilemesinin en önemli nedenlerinden birisi eğitim ve öğretimdeki yetersizlik ve ihmallerdir. Kuruluş ve yükselme dönemlerinde yapılandırılan eğitim sisteminin yıllar geçtikçe geliştirilmesi siyasi ve askeri başarıları destekleyen önemli bir neden olmuştur. Devletin bu kuvvetli yıllarında takip edilen eğitim politikaları eğitim kurumlarının bozulmadan varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Ancak yükselme döneminin sonlarına doğru batının birçok alanda olduğu gibi bilim-teknik ve eğitimde kaydettiği gelişmelerin takip edilememesi ve eğitimin ehil olmayan insanların egemenliğinde devam etmesi, Osmanlı eğitim sisteminin çağın gereklerinden yoksun kalmasına neden olmuştur. Her ne kadar XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren eğitimde batı tarzı reformlar yapılmaya çalışılsa da bu gayretler ikili bir eğitim sisteminin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti yıkılana kadar gerçek manada ne doğulu bir devlet ne de batılı bir devlet olabilmıştır. Eğitimde yakalanamayan millî ve çağdaş seviye yanında, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında işgallerin getirdiği ortam eğitim sistemini iyice gerilemiştir. Böylece, genel bütçenin önemli bir bölümünün savunma giderlerine harcanmasına neden olurken, yükseköğretim ve lise öğrencilerinin askere alınmasını gerekli kılmıştır.

Neticede Millî Mücadele'nin kazanılıp Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Türk toplumunu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmak, ülkenin ilerlemesini önündeki engelleri kaldırmak, laik ve millî bir yapı oluşturmak için Atatürk inkılâpları uygulanmaya başlamıştır. Özellikle Türk inkılâbının başarısının eğitim alanındaki başarıya bağlı olduğu gerçeği, eğitimin yaygınlaşması ve değişmesi için kararlı ve acil adımların atılmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla Atatürk döneminde eğitim ve öğretimin ilkokuldan yükseköğretime kadar olan her alanında köklü çözümlere gidilmiştir. Getirilen çözümler ise, eğitimin hem niceliksel hem de niteliksel durumunu geliştirdiği gibi Atatürk'ün özlemini duyduğu yeni Türkiye'nin temel taşlarını oluşturmuştur.

Atatürk'ün Eğitime Bakışı

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra eğitim sorunları sadece Osmanlı dönemine ait olan sistem yanlışları ve devralınan model ile ilgili değildir. Fiziki ve maddi imkânlar açısından da eğitim ve öğretim kurumları yetersiz bir hâldedir. 1923-1924 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu 11-12 milyondur. Bu nüfusun %10'u ve kadınların sadece %3'ü okuryazardır. Bu yıllarda Türkiye'de 4.894 ilkokul, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksekokul olmak üzere toplam 5.062 öğretim kurumu vardır. Bu okullarda görevli olan öğretmen ve öğretim üyesi sayısı ise toplam 11.918'dir. İlkokullarda 341.941, ortaokullarda 5.905, liselerde 1.241, meslek okullarında 6.547

ve yüksek öğretimde 2.914 olmak üzere 358.548 öğrenci vardır. O yıllarda eğitime bütçeden ayrılan pay düşük bir seviyededir. 1921'de 57.128.833 liralık genel bütçeden eğitime ayrılan miktar 390.412 lira olmuştur. 1923'te genel bütçe 105.929.911 lira olmasına karşın Maârif Vekâleti'nin 3.033.003 liralık ödeneği olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sayısal verilerin dışında eğitimin niteliksel özellikleri de düşüktür. Savaşlarda kaybedilmiş olan öğretmenlerin yanı sıra mevcut eğitimcilerin mesleki formasyonu yetersizdir ve öğretim programları çağdaş bir anlayıştan yoksundur. Okul binalarının durumu ve ders araç-gereçlerinin eksikliği ve eğitimle alakadar olacak merkez ve taşra örgütünün idari teşkilatlanmasındaki sorunlar Türk eğitim sisteminin mevcut durumunu yansıtmaktadır.¹

Cumhuriyet döneminde eğitimdeki nitel ve nicel gelişmelere bakılmadan önce Atatürk'ün eğitim düşüncesi incelenmelidir. Onun eğitimci kişiliğinin² oluşmasında ilk olarak, dönemin sosyal, siyasî ve fikrî zemini ile şekillenen ortam etkili olmuştur. Ayrıca Atatürk'ün askerlik mesleğini seçmesi, devlet kurucusu ve devlet başkanı olması diğer önemli faktörlerdir.³ Nitekim Osmanlı Devletinin gerileyen eğitim sistemi karşısında bir an evvel harekete geçilmesi gerektiğini düşünen Mustafa Kemal Atatürk'ün daha öğrencilik yıllarında Türk eğitiminin durumuna dair bazı gözlem ve teşhisleri olmuştur. Onda, 1911'de Bingazi'de halkın bilgi seviyesini yükseltme fikri uyanmıştır. Birinci Dünya Savaşında Anafartalar'da bile Türk alfabesinin nasıl olması gerektiğini düşünmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla birlikte yeniden şekillenen, Erzurum ve Sivas Kongreleri dönemlerinde devam eden eğitime dair düşünceleri, Ankara'ya gelişi ile TBMM çatısı altında tartışılmıştır. Atatürk, Cumhuriyet eğitiminin temel ilkelerini Sakarya savaşlarına girmeden önce açıklamaya devam etmiş, bu geçiş devrinde onun

- 1 Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s. 320-321; Rauf İnan, "1920'lerde Türk Millî Eğitimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 53, 64 v.d; Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2006, s. 346 vd.
- 2 Atatürk'ün eğitimci kişiliği meslek, ulusal ve evrensel olarak üç safada gelişmiştir. Meslek alanındaki eğitimciliği Millî Mücadele'nin sonuna kadar sürmüştür. Ulusal alanda eğitimci kişiliği 15-21 Temmuz 1921'de Maârif Kongresi'nden ölümüne kadar ki eğitim düşünceleri, söylevleri, yasaları, kurumları ve eğitim-öğretim yöntemleriyle devam etmiştir. Evrensel düzeydeki eğitim görüşleri ise, ulusal alandakiler içinde, 1930'larda ve sonraki söylevlerinde daha geniş yer almıştır. Rauf İnan, *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*, Tisa Matbaası, Ankara 1983, s. 251-252.
- 3 Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, 9-11 Eylül 1991, C.II, Ankara, 1996, s. 685 vd.; Şefik Uysal, "Atatürk ve Çağdaş Eğitim", *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, 4-6 Kasım 1981, Ankara 1981, s. 298-304.

Geri

Akademik
Bakış

157

Cilt I, Sayı 2
Yaz 2008

direktifleri doğrultusunda bir dizi eğitim çalışması yapılmıştır. Daha Millî Mücadele devam ederken 15-21 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan I.Maârif Kongresi, Atatürk'ün eğitime ve öğretmenlere olan inancının en büyük delillerinden olmuştur. Anadolu'nun değişik yerlerinden gelen 220'den fazla kadın ve erkek eğitimcinin katıldığı bu kongrede alınan kararlarla Cumhuriyet sonrası eğitim reformlarının temelleri atılmıştır. Atatürk bu kongrede eğitimin hedeflerini şöyle açıklamıştır: "Asırların mahmul olduğu devrin bir ihmal-i idarenin bünyei devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibraz etmemiz lazımdır."⁴

Atatürk, Türk eğitiminin dayanacağı temel ilkeleri TBMM açış konuşmalarında, eğitimle ilgili kongrelerde, okul ve öğretmen kuruluşlarına olan ziyaretlerinde açıklamaya devam etmiştir.⁵ Eğitimi, Cumhuriyet rejiminin koruyucusu, kalkınmanın en önemli vasıtalarından biri ve yeni neslin teminatı olarak gören Atatürk 1922 yılında TBMM'nin açılışı sırasındaki konuşmasında şunları dile getirmiştir: "Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine an'ânat-ı millîyesine düşman olan bütün anasır-ı mücadele etmek lüzûmu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anasır-ı ruhiye ile mücehhez olmayan fertler ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklal yoktur."⁶ Atatürk Cumhuriyet eğitiminin niteliklerine yönelik başka bir konuşmasını ise 27 Ekim 1922'de, Millî Mücadele zaferini kutlamak için İstanbul'dan Bursa'ya gelen öğretmenlere yapmıştır. Atatürk millî, ilim ve fen-

4 Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, METU Press, Ankara 1998, s. 63; Burhan Göksel, "Atatürk'ün Millî Eğitim Politikası ve Misak-ı Maârif", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s. 373 vd.; Hıfzırrahman Raşit Öymen, "Mustafa Kemal'in Eğitimle İlişkileri ve Türk Eğitimine Etkileri", *Atatürk Konferansları (1973-1974)*, TTK Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 135,139; Ensar Aslan, *Atatürkçü Düşünce Sisteminde Türk Eğitimi*, Diyarbakır 1989; Yahya Akyüz, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983; Hıfzırrahman Raşit Öymen, "Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Atatürk Konferansları (1973-1974)*, TTK Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 165-169.

5 Atatürk'ün eğitimle ilgili en önemli söylevlerinden on altısı TBMM'de, dokuzu öğretmen kongre ve toplantılarında, dördü halkla görüşmelerinde, biri İzmir İktisat Kongresi'nde, biri Ankara Hukuk Okulu'nu açarken, ikisi Cumhuriyet Halk Partisi kurultaylarında, biri Konya'da Orduvinde subaylarla konuşmasında, biri Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde ve bir açıklaması da milletvekili seçim bildirgesindedir. Rauf İnan, *Atatürk ün... a.g.e.*, s. 45.

6 Karal, *a.g.e.*, s. 63. Türk millî eğitiminin amaçlarını şöyle açıklamak mümkündür: "Türk milletini medeniyet safında en ileriye götürmek, gençleri Türk milletini yüceltecek şekilde aşk, irade ve kudretle yetiştirmek; onları millî, medeni, insani, fikir ve hislerle donatmak, milliyetçi, Cumhuriyetçi, halkçı, inkılâpçı, laik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek, gençleri sağlam vücutlu, şen ve gürbüz yurttaşlar olarak yetiştirmek; onların bedence ve ruha sağlam alışkanlıklara sahip olmalarını sağlamak, gençlerin çevrelerine faal bir şekilde intibak etmelerini sağlamak, bir üst okula öğrenci hazırlamak." Ömer Kürkçüoğlu vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I/2*, YÖK Yayınları, Ankara 1995, s. 48.

ne dayanan, okula ve okulun sağlayacağı bilim ve tekniğe önem veren bir konuşmasında, orduların kazandığı zaferlerin kalıcılığının, eğitimde kazanılacak zaferlerle olabileceği ve bu konu da öğretmenlere büyük görev ve sorumluluk düştüğüne dikkat çekmiştir.⁷ Atatürk'ün eğitime ilişkin bu görüşlerinde millî vasfı bulunmayan, bilimsel düşünceden uzak ve ezberci geleneksel eğitim sistemini eleştirdiği ve onun yerini almasını istediği eğitimin ana ilkelerini açıkladığı görülmektedir.⁸ Nitekim Atatürk'ün eğitime yönelik düşüncelerini körükleyen mevcut duruma göre, toplumda yaygın bir bilgisizlik vardır ve bu cehaletin bir an evvel kaldırılması gereklidir. Türk milletinin gerilemesinde en önemli sebep ise, tahsil ve terbiye yöntemlerinin uygun ve istikrarlı olmaması ile millî amaçlar taşımamasıdır. Çoğu ailede, çocuk üzerinde baskı uygulama ve çocuğa güven duygusunun kazandırılmaması eğitimin de bir problemidir. Atatürk'e göre eğitim; hayatı ve kendisini bilen, üretici ve ihtiyaç sahibi kişiler yetiştirmelidir.⁹

"Eğer Cumhurbaşkanı olmasam, Maârif Vekili olmak isterim" diyen Atatürk'ün yukarıdaki eğitime dair teşhis ve önerilerinin dışında bizzat bir eğitim uygulayıcısı olduğu bilinen bir gerçektir. Türk eğitimini modernleştirmek ve böylece yeni bir Türk toplumu oluşturmak için, yeni Türk harflerine geçiş döneminde başöğretmenlik görevini üstlenmiş, Çankaya'yı Türk dili ve tarihi araştırmalarının merkezi yapmıştır.¹⁰ 31 Ocak 1928'de Atatürk'ün desteği ile kurulan Türk Maârif Cemiyeti (Türk Eğitim Derneği) vasıtasıyla üstün kabiliyetli ve çalışkan öğrencilerin yurtiçi ve yurtdışında eğitim alması amaçlanmıştır. Nitekim O, Millî Mücadele sonrası yapmak istediği en önemli işlerden birisini, *"Eğitim adamı olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir"* diye belirtmiştir.¹¹

Atatürk'ün Cumhuriyet'in kurulmasıyla özellikle öğretmen ve öğrencilere yönelik bazı istekleri, öneri ve talimatları olmuştur: *"Öğretmenler, yeni nesli; Cumhuriyet'in fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz ve yeni nesil eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti sizin beceriniz ve fedakârlığınızın derecesi ile orantılı olacaktır..."* Atatürk'e göre, gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığına sahip çı-

7 Tayyip Duman, "Cumhuriyet Eğitimi ve Atatürk", *Cumhuriyetin 80. Yılı Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2006, s. 80.

8 Tayyip Duman, "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil-Kültür-Eğitim*, Gazi Üniversitesi'nin 80. Yıl Armağanı, Ankara 2007, s. 219; Reşat Özalp-Ataünal Aydoğan, "Millî Eğitimde Kongreler ve Şuralar", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

9 Yahya Akyüz, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s. 184-187.

10 Öymen, *Mustafa Kemal'in Eğitimle... a.g.t.*, s. 145-146.

11 Akyüz, *Atatürk'ün Eğitim... a.g.t.*, s. 361-362.

kacak, Cumhuriyet'i koruyup yükseltecek şekilde eğitilmelidir. Eğitim millî¹², demokratik, çağdaş ve laik olmalı, akla ve bilime dayanmalı, işe yarar, üretici ve hayatta başarılı, ülke kalkınmasını hedefleyen¹³, faziletli, fedakâr, disiplinli ve kendine güven duyan nesiller yetiştirmelidir.¹⁴ Eğitim kurumları bir teşkilatla yönetilmeli, eğitim programı günün gereksinimleri, çevre koşulları ve çağdaş ihtiyaçlar doğrultusunda pedagojik usul ve vasıtalarla olmalıdır. Eğitim ülküsü, Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve millî geleneklere düşman unsurlarla mücadele edecek nesiller yetiştirmelidir. Eğitim alamamış veya eğitim yaşını geçmiş vatandaşlara yönelik uygulamaların yanında, eğitimde cinsiyet ayrımı olmamalıdır.¹⁵

Atatürk ilkeleri Türk Millî Eğitimi'nin temel prensiplerinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Atatürkçü felsefenin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri 1936 yılından itibaren okul programlarına da girerek eğitimde yapılan yenilikleri yönlendirmiştir. Nitekim Cumhuriyetçilik fikri eğitimde özgür düşünceyi ve özgür vicdanı engelleyen unsurları kaldırmıştır. Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi ile Türk millî eğitimi millî bir nitelik kazanmıştır. Halkçılık, dilde yenileşmeyi, azınlık eğitiminden bütüncül bir eğitime geçişi ve eğitimde okulculuk anlayışı haricinde halk eğitimini gerçekleştirmiştir. Devletçilik ilkesiyle Türk eğitiminin ihtiyacı olan devlet işletmeleri kurulurken, buraların insan gücü ihtiyacı da devlet tarafından karşılanmıştır. Dinin yalnız devlet ve siyasetten değil bilim, sanat ve eğitimden ayrı tutulması laiklik ilkesiyle gerçekleşmiştir. İnkılâpçılık ise bütün ilkelerin teminatı ve hareket noktası olmuştur.¹⁶

Çağ

Eğitim Alanında Yapılan İnkılâplar

Atatürk döneminde eğitimdeki niteliksel ve niceliksel gelişmeler cumhuriyet öncesiyle boy ölçüşülemeyecek düzeyde gerçekleşmiştir. Eğitim ve öğretim

12 "Türkiye'nin terbiye ve maârif sistemini her derecesinde tam ve bir vüzu ve hiçbir tereddüde mahal vermeyen sarahat ile ifade etmek ve tatbik etmek lazımdır. Bu siyaset, her manasıyla millî bir mahiyette irae olunabilir." Tarık Somer, "Atatürk ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Atatürk'ü Anma Günü*, 10 Kasım 1984, Ankara 1984, s. 3.

13 "Evlatlarımızı o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki, ticarete, ziraatte ve sanatta etkili ve başarılı olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar." Somer, a.g.e., s. 4.

14 Akyüz, *Atatürk ve... a.g.e.*, s. 189-194; Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Eğitim Tarihindeki Yeri", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s. 353-358.

15 Muzaffer Erendil, *Çok Yönlü Lider Atatürk*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1986, s. 204.

16 Enver Ziya Karal, "Atatürk İlkelerinin Biçimlendirdiği Eğitim", *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, 4-6 Kasım 1981, Ankara 1981, s. 7 vd.; Ziya Bursalıoğlu, "Atatürkçü Eğitim Üzerine", *I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s. 342.

faaliyetlerinin çağdaş bir düzeye erişmesi için pek çok inkılâp yapılmıştır. Bunların arasında eğitimdeki düzensizliğe son verecek Tevhid-i Tedrisat Kanunu ilk önemli aşamalardan biridir. 1923 yılından itibaren öğretimin birleştirilmesi konusunda yapılmaya başlanan tartışmalar, 1 Mart 1924'te Mustafa Kemal'in TBMM'yi açış konuşması sırasındaki beyanatı ile bir sonuç vermiştir. Böylece 2 Mart günü Cumhuriyet Halk Fırkası grubunda tartışılıp kabul edilen üç önemli yasa tasarısı 3 Mart'ta Meclise getirilerek kesinlik kazanmıştır. Halifeliğin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasına ilişkin birinci ve Şer'iyye ve Evkâf Vekâletinin kaldırılmasına yönelik ikinci yasa önerisini Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü izlemiştir. 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu 6 Mart 1924'de yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile ülkedeki bütün eğitim ve öğretim kurumları; mahalle mektepleri, medreseler, idâdiler, sultâniler, yabancı dilde eğitim veren kolej ve azınlık okulları Maârif Vekâletine bağlanmıştır. Yasanın uygulanmasından sorumlu olan Maârif Vekili Vasıf Bey ise bir süre sonra adı geçen kanunda olmamasına rağmen medreselerin kapatılmasını sağlamıştır. Böylece eğitim ve öğretim birliği gerçekte sağlanırken, eğitimdeki ikilik de ortadan kalkmıştır.¹⁷ Artık millî bir karakter alan Türk millî eğitiminde, yabancı okulların işleyişi de düzenlemiştir. MEB'e bağlanan bu okullara gönderilen genelge ile Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerinin Türkçe okutulması istenmiş ve din propagandası yasaklanmıştır. 2 Mart 1926'da Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanması için "Maârif Teşkilatı Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Bu kanun ile ilkokul parasız ve zorunlu hâle getirilirken, bir Dil Heyeti, Maârif Eminlikleri¹⁸ ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur.

Eğitimin tüm halka eşit olarak verilebilmesi için gerçekleştirilen inkılâp hareketlerinden bir diğeri de Harf İnkılâbı'dır. Türk inkılâbının dayandığı millîleşmek ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkmak düşüncesinin ürünü olan ve Cumhuriyet'in en köklü atılımlarından olan dil meselesinin çözümü amacıyla atılan ilk adım 28 Mayıs 1928'de sadece alfabeyle ilgilenecek ilk Dil Encümeni'nin kurulması olmuştur. Arap alfabesinin yerine Türk alfabesinin kullanılması kararı bir sonraki aşama olmuştur. Aslında Atatürk bunu çok daha önceden düşünmüştür. Erzurum Kongresi'nde Mazhar Müfid Kansu'ya

17 Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s. 58-60; Şerafettin Yamaner, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999, s. 129-132; Seçil Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 37 vd.

18 Maârif Eminliği mıntıkların eğitim işlerinde en sorumlu birimdi. Bu uygulamaya göre Türkiye 13 mıntıkaya ayrılmıştır: Ankara, İstanbul, Edirne, İzmir, Antalya, Konya, Adana, Gaziantep, Elazığ, Sivas, Van, Erzurum ve Trabzon.

gazi

Akademik
Bakış

161

Cilt 1, Sayı 2
Yaz 2008

söylediği hususlardan birisi de Türk harflerinin kabulüdür. Yine 1923'te İzmir İktisat Kongresinde Türk harflerinin kabulü için bir önerge verilmiştir. Yeni harflere yönelik çalışmalar Cumhuriyet'in ilanından sonra kamuoyunda uzun süre tartışılmış olmakla birlikte, 1927'den itibaren resmîyet kazanmıştır. Böylece Atatürk, 8/9 Ağustos 1928'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Sarayburnu Parkı'nda tertip ettiği toplantıda Harf İnkılâbının başladığını açıklamıştır. 3 Kasım 1928 tarihli "Türk Harfleri Hakkındaki Kanun"un yürürlüğe girmesiyle, 1928 yılı Aralık ayından itibaren, resmî ve özel bütün Türkçe gazeteler ve dergiler yeni Türk harfleriyle çıkmaya başlamıştır. Yeni kanun, 1 Ocak 1929'dan itibaren devlet yazışmalarının da bu harflerle yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri¹⁹ açılmıştır. Halka önce okuma-yazma öğretme amacı güden bu mektepler ilerleyen dönemlerde yaşamak için lazım gelen diğer bilgileri de öğretme amacı gütmüştür. Bu sırada Türk Ocakları, Halkevleri ve Halkodaları da okuma yazma kursları düzenlemiştir.²⁰

Millet Mekteplerinin vazifelerini icra edebilmeleri için Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatlarının da gayretleri görülmüştür. Nitekim daha bu kanunun kabulünden önce, 25 Aralık 1928 tarihinde, Cumhuriyet Halk Fırkası Umum Kâtipliğinden bazı CHF il teşkilatlarına gönderilen yazıda şunlar dile getirilmektedir: "...Halkımızın bu teşkilatlar vasıtası ile ayağına kadar götürülen büyük nimetten azami surette istifadesini temin için fırkamıza büyük vazifeler tevaccüh etmekte ve vilayet ve kaza mutemetlerimizin Millet Mektebi teşkilatının idaresine memur olan heyetlere dâhil bulunması, bu teşkilatın mesai ve muvaffakiyetle ciddi surette alakadar olmaklığımızı istirham eylemektedir."²¹ 1929 Ekim'inde ise aynı fırkanın Millet Mektepleri Talimatnamesini²²fırkanın teşkilat kademelerine gönderdiği görülmektedir.²³ Yeni

19 Millet Mektepleri iki kurs halinde örgütlenmiştir. A ve B adı verilen kurslar dörder aylıktır. A kursuna hiç okuma yazması olmayanlar, B kursuna biraz okuma bilenlerle eski yazıyı öğrenmiş olanlar katılmıştır. 15-45 yaş arası okuma yazma bilmeyen tüm kadın ve erkeğe zorunlu tutulmuştur. İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995, s. 121.

20 M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara 1991, s. 66-69; Yusuf Çotuksöken, "Atatürk'ün Dil Devrimi ve Sonrası", *Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil-Kültür-Eğitim*, Gazi Üniversitesinin 80. Yıl Armağanı, Ankara 2007, s. 24-25.

21 *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi* (Bundan sonra *BCA* olarak kısaltılacaktır), 25.12.1928, 490.01./1.2.13.

22 Millet Mektepleri Talimatnamesi için ayrıca bkz, *Ayın Tarihi*, Sayı:57, Aralık 1928, s. 4263-4271.

23 *BCA*, 28.10.1929,490.01./1.3.12. Bu belgede Cumhuriyet Halk Fırkası müfettişlerine Millet Mektepleri Talimatnamesinin tam metninin (*Millet Mektepleri Talimatnamesi*, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1929) gönderildiği görülmektedir. Talimatnamede yer alan Seyyar Dershaneler ve Muallimler ve Köy Yatı Dershaneleri'nin de Atatürk döneminde uygulamaya geçirilen diğer önemli eğitim uygulamaları olduğu görülmektedir.

harflerin kabulünden sonra bu harfleri öğretmek için açılan Millet Mekteplerinde 1928'den 1937 yılı sonuna kadar dokuz senede 1.451.759 öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrencilerin %73.15'i erkek, %26.85'i kadındır. Millet Mekteplerine devam eden ve bu mektepleri bitiren öğrencilerin özellikle 1928-1932 arasında en yüksek sayı ve oran arz ettiği aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1. Millet Mekteplerinden Mezun Olan Öğrenci Miktarı
(1928-1937)²⁴

Seneler	Erkek	Kadın	Toplam	% ²⁵
1928-1929	397.476	199.534	597.010	41.13
1929-1930	180.255	82.168	262.423	18.08
1930-1931	144.446	43.865	188.311	12.97
1931-1932	85.120	23.350	108.470	7.47
1932-1933	75.793	15.142	90.935	6.26
1933-1934	35.183	5.668	40.851	2.81
1934-1935	58.809	7.446	66.255	4.56
1935-1936	35.679	4.550	40.229	2.77
1936-1937	49.168	8.107	57.275	3.95
Toplam	1.061.929	389.830	1.451.759	100.00

Tevhid-i Tedrisat, Türk harflerinin kabulü ve Millet Mekteplerinden sonraki aşama temelinde yine millî vasıflar taşıyan tarih ve dil çalışmaları olmuştur. Millî tarih çalışmalarına önem veren Atatürk,²⁶ ileri sürdüğü Türk Tarih Tezi ile Anadolu Türklüğünün tarihî gerçekler ışığında incelenmesini önermiştir. Tarihi, geçmişle gelecek arasında bir köprü olarak gören Atatürk, 1930 yılında "Türk Tarihinin Ana Hatları" isimli bir kitabı yayınlamıştır. Ayrı-

24 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2. Bu tablodaki rakamlar yalnız Millet mekteplerinden mezun olanların sayılarını göstermektedir. Bu rakamlar memlekette Türk harfleriyle okuyup yazma bilenlerin miktarı olarak düşünülmemelidir. Zira bu mektepler faaliyeti haricinde olarak Türk harfleriyle okuyup yazma öğrendiği muhakkak bulunan devlet, hususî idare ve belediye memurları ile öğretmenler ve bütün mekteplerin öğrencileri, ordu ve jandarma zabitanı ve ordu da okuma öğrenen kura efradı, bütün bankalar ve mümasil müesseseler ve şirketler memurları ve ayrıca halk arasında kendi kendine okuma ve yazma öğrenenlerin miktarı bu tablodaki toplama dâhil değildir.

25 Dokuz senede Millet Mekteplerine devam eden 1.451.759 öğrenciyi %100 addettiğimiz takdirde muhtelif senelerdeki oranlar ortaya çıkmıştır.

26 Atatürk'ün tarihe olan ilgisi sonrasında İstanbul ve Ankara Üniversitesi'nde Türk İnkılâp Tarihi dersleri okutulmaya başlamıştır. Bu dersler konferanslar şeklinde verilmekte olup, konular dört bölüm halinde işlenmiştir. Askerlik ve İç Siyaset, Recep Peker, Hukuk, Mahmud Esad Bozkurt, Dış Politika, Yusuf Hikmet Bayur, Ekonomi bölümü ise, Yusuf Kemal Tengirşenk tarafından okutulmuştur.

Gazi

Akademik
Bakış

163

Cilt 1, Sayı 2
Yaz 2008

ca Afet İnan'a yazdırılan "Medeni Bilgiler" kitabına kendisinin de katkısı olmuştur. Atatürk tarih yazımı ile ilgili olarak şöyle demiştir: "*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır.*"²⁷

23 Nisan 1930'da yapılan Türk Ocakları Kurultayında Türk tarihi ve uygarlığının bilimsel olarak incelenmesi amacıyla bir "Türk Tarih Heyeti"nin kurulması kararlaştırılmış ve bu heyet 4 Haziran 1930'da ilk toplantısını yapmıştır. Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra bağımsız kalan bu örgüt Türklerin kökeni hakkındaki yanlış bilgilerin giderilmesi ve Türk tarihinin bilinmeyen dönemlerinin bilimsel olarak araştırılması için 12 Nisan 1931'de "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti" adıyla yeniden yapılanmıştır. İlk kongresini 2 Temmuz 1932'de Ankara'da gerçekleştiren cemiyet, 1935 yılında "Türk Tarih Kurumu" adını almıştır.

Atatürk çağdaş bir devlet için siyasal inkılabın yeterli olmadığını, bunun için toplumsal ve kültürel atılımların yapılması gerektiğini biliyor ve bunları sırasıyla gerçekleştiriyordu. Bütün inkılablarında millî egemenlik ilkesi ve milleti çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma amacı taşıyan Atatürk, dilde de bu ilke ve amaç için hareket etmiştir.²⁸ Atatürk'ün tarihin yanı sıra dil üzerinde durduğu iki dönem olmuştur. İlki 11 Temmuz 1932'de, Türk Tarih Kongresi'nin sonuçlarının konuşulması sırasında başlamıştır. Burada alınan kararla 12 Temmuz 1932'de "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"²⁹ kurulmuş, 26 Eylül'de bir Dil Kurultayı toplanması kararlaştırılmıştır. Bu dönem kurultay sonuçlarının uygulanmaya başladığı Ekim 1932'de sona ermiştir. İkinci dönem ise, Atatürk'ün Güneş Dil Teorisi ile meşgul olduğu 1935 yılının son aylarında başlamıştır.³⁰ Böylece Türkçenin devlet kanalıyla sadeleştirilmesi için önemli adımlar atılmıştır.

Eğitimin bir başka gelişmesi ise yükseköğretimde gerçekleşmiştir. Bu amaçla 1925'te Ankara'da Hukuk Mektebi'nin açılışını, 1926'da Gazi

27 Karal, *Atatürk'ten... a.g.e.*, s. 68.

28 Cahit Külebi, "Atatürk ve Türk Dili", *Atatürk 100. Yıl Konferansları*, İstanbul Devlet Mühendislik Akademisi, İstanbul 1981, s. 68.

29 Bu cemiyet, 18-23 Ağustos 1934 tarihli II. Dil Kurultayı'ndan sonra "Türk Dili Araştırma Kurumu", 31 Ağustos 1936'da da "Türk Dil Kurumu" adını almıştır. Atatürk dönemindeki III. Dil Kurultayı ise, 24-31 Ağustos 1936'da yapılmıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyetin amacı: "*Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir.*"

30 Ahmet Bican Ercilasun, "Atatürk ve Dil", *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, 3-6 Ekim 1995, Gazi Mağusa, KKTC, C.II, Ankara 1998, s. 604-607; Mustafa Baydar, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1973, 274-275.

Eğitim Enstitüsü'nün, 1930'da Yüksek Ziraat Okulu'nun ve 1933'de Osmanlı döneminde ismi Darü'l-fünûn olan İstanbul Üniversitesi'nin açılışı takip etmiştir. 1934'te Ankara Millî Musiki ve Temsil Akademisi açılırken, 1935'te İstanbul'da bulunan Mülkiye Mektebinin adı Siyasal Bilgiler okullarına çevrilerek Ankara'ya taşınmıştır. Atatürk'ün öncülüğünde 1933'ten itibaren yapılan üniversite reformu, 9 Ocak 1936'da Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin açılışı ile devam etmiştir.³¹

Üniversite reformu sayesinde yabancı uzman ve öğretim üyelerinin çeşitli fakültelerde ders vermeleri sağlanmıştır. Ayrıca eğitim ve kültür reformunu tamamlayacak şekilde John Dewey, Kühne, Omer Buyse, Albert Malche, Beryl Parker gibi uzmanların ve Amerikan Heyetlerinin görüşlerine müracaat edilmiştir. Bunlardan ilk olarak John Dewey iki ayrı rapor hazırlamıştır. Birinci rapor bir memorandum niteliğinde olup daha çok millî eğitim bütçesi ve harcamaları üzerinedir. İkinci rapor ise çok daha kapsamlıdır. Rapor kurulacak olan Türk millî eğitim sisteminin ve millî eğitim yönetim sisteminin nasıl olması gerektiğine dair önerileri kapsamaktadır. 1925'te Alman Ticaret ve Sanayi Danışmanı Prof. Kühne Türkiye'ye geldikten sonra özellikle mesleki ve teknik eğitime yönelik bir rapor hazırlamıştır. Kühne'nin bu yöndeki raporunu 1927 yılında Belçika meslek öğretimi genel müdürü olan Omer Buyse'nin raporu takip etmiştir. Onların yönetim, program, öğretmen yetiştirme, denetim, yüksek öğretim reformu gibi konularda hazırladıkları raporlar çağdaş bir eğitim için yol gösterici olmuştur.³²

Atatürk'ün eğitim politikasında izlenecek yol ile ilgili olarak üzerinde durduğu diğer nokta, yabancı ülkelere Türkiye'ye eğitim uzmanı ve öğretim üyesi getirilmesi olduğu kadar yabancı ülkelere Türk öğrencilerin gönderilmesi olmuştur. 1924'te çıkarılan yasa gereğince ilk olarak 1927-1928 eğitim-öğretim yılında sekiz değişik ülkeye toplam 42 öğrenci gönderilmiştir. Bu sayı yıllar geçtikçe artmıştır. 1929-1930 eğitim-öğretim yılında, yabancı ülkelere de öğrenim gören öğrenci sayısı 288'e ulaşmıştır. 1937-1938 eğitim-öğretim yıl-

31 Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 77.

32 Engin Kurt, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitimi Geliştirme Çabaları Süreci ve Elde Edilen Başarıya Bir Bakış", *Atatürk Haftası Armağanı (10 Kasım 2007)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2007, s. 106-107; Rifat Önsoy, "Darü'l-fünûn, 1933 Üniversite Reformu ve Yabancı Bilim Adamlarının Türk Yükseköğretim Kurumlarında Görev Almalarına Dair Bazı Düşünceler", "Atatürk ve Dil", *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, 3-6 Ekim 1995, Gazi Mağusa, KKTC, C.II, Ankara, 1998, s. 639 vd.; Ülker Akkutay, *Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları*, Serçe Matbaacılık, Ankara 1996, s. 3 vd.; Horst Widmann, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çevirenler: Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2000.

İna geldiğinde bu sayı 204'tür. Bu öğrencilerin 97'si Almanya, 44'ü Fransa, 21'i Belçika, 15'i Amerika, 13'ü İsviçre, 14'ü Avusturya, İtalya, İngiltere, Macaristan ve Rusya'ya gönderilmiştir.³³ Burada Türk öğrencilerin %86.77'nin tahsilde bulunduğu ülkeler Almanya, Fransa, Belçika ve Amerika olarak dikkat çekmektedir.

Atatürk döneminde kültür sahasında gerçekleştirilen çalışmalardan biride Halkevleri olmuştur. II. Meşrutiyet'ten itibaren halk eğitiminde önemli görevler üstlenen ve Türkcülük ve Milliyetçilik konusunda 1912'den 1932'ye kadar faaliyette bulunan Türk Ocakları'nın 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayı'nda alınan kararlarla kapatılmasıyla onların yerini Halkevlerinin alması planlanmıştır. Bu amaçla Dr. Reşit Galip başkanlığındaki bir kurul tarafından Halkevlerinin kuruluşuna yönelik başlatılan çalışma sonrası 19 Şubat 1932'de ilk Halkevleri açılmıştır. Halkın eğitim ve kültür işleriyle ilgilenen bu kurum çalışmalarını dokuz kolda yürütmüştür. Bunlar: Dil-Edebiyat-Tarih, Temsil, Güzel Sanatlar, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kursları, Kütüphane ve Yayın, Müzecilik ve Sergileme, Köycülüktür. Özellikle öğretmenlerin görev aldığı bu kültür kurumunda çeşitli birimler oluşturulmuştur. Kurumun köylerdeki devamı olarak Halk Odaları kurulmuştur.

İlk, Orta ve Yükseköğretimdeki Niceliksel Gelişmeler

Millî Mücadele ile fiilî olarak başlayan eğitim mücadelesi Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar devam etmiştir. Böylece on beş yıllık bu dönemde eğitim alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu adımların sayısal göstergeleri kademe kademe şöyledir: 1923-1938 arasında Türkiye nüfusu %38 oranında artarken, ilköğretimdeki öğretmen sayısı da %154'lik bir artış göstermiştir. Özellikle kadın öğretmen sayısındaki %352'lik artış ile kız öğrencilerdeki %323'lük ortaokullardaki öğrencilerde %1.255 ve liselerdeki öğrenci sayısındaki %1.692'lik artış dikkat çekici olmuştur. Diğer taraftan yeni açılan ilkokul sayısı %137, ortaokul sayısı %194 ve lise sayısı %296'lık bir artış göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yüksek öğretimde hiçbir kadın öğretim üyesi olmamasına rağmen, 1938 yılında üniversitelerde 99 kadın öğretim üyesi bulunmaktadır. Ayrıca %189'luk bir artış gösteren bu kurumlardaki öğrenci sayısı da %328 artmıştır.³⁴

33 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

34 Bkz. Karagözoğlu, a.g.t., s. 322-323.

Tablo 2. Yıllara Göre Bütün Okulların Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1937)³⁵

Seneler	Okul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	5.062	100	12.734	100	358.548	100
1924-1925	6.149	121	16.420	132	413.284	115
1925-1926	6.134	121	17.089	137	431.923	120
1926-1927	6.156	122	18.019	145	466.192	130
1927-1928	6.192	122	17.728	143	497.298	139
1928-1929	6.754	133	18.273	147	517.286	144
1929-1930	6.720	133	18.259	147	511.223	143
1930-1931	6.775	134	19.383	156	535.830	149
1931-1932	6.894	136	19.842	160	575.068	160
1932-1933	6.973	138	19.707	158	623.283	174
1933-1934	6.602	130	18.806	151	656.732	183
1934-1935	6.653	131	19.890	160	717.917	200
1935-1936	6.523	129	19.879	160	770.527	215
1936-1937	6.386	126	20.061	161	810.199	226

1923-1924 ders yılında bütün okulların sayısı 5.062 iken, 1936-1937 senesinde bu sayı %126 artış ile 6.386'ya yükselmiştir. Aynı dönemde bütün okullardaki öğretmen sayısı 12.437'den %161'lik bir artış ile 20.061'e çıkmıştır. Okullardaki öğrenci sayısı ise 358.548 iken bu sayı 1936-1937 senesinde %226 artış ile 810.199'a yükselmiştir.

Cumhuriyet'ten önce sıbyan mektepleri ve ibtidai mekteplerde yapılan ilköğretim, halkın okuma-yazma oranında çok önemli ilerleme sağlayamamıştır. Bu sebeple 1923'ten itibaren ilköğretim, üzerinde en çok durulan alan olmuştur. Bu çabalar daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Eğitimde fırsat eşitliğinin oluşturulması, okulun herkese açık ve parasız olması, ilköğretimin yaygınlaştırılması ve toplumun çağdaşlaşması amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda 1923-1938 arasında gözle görülür sayısal artışlar yaşanmıştır. Böylece 1923-1924 ders yılında 4.894 olan ilkokul sayısı, 10.238 olan ilkokul öğretmeni ve 341.941 olan ilkokul öğrenci sayısı 1937-1938 ders yılına kadar sırasıyla, %137, %154 ve %224'lük artışlar göstermiştir. Neticede 1937-1938 ders yılına gelindiğinde ilkokullar 6.700, ilkokul öğretmeni 15.775, öğrenciler ise 764.691 rakamını bulmuştur. Ancak ilköğretim alanındaki bu sayısal gelişmeler tek başına yeterli görülmemiş, Birinci ve İkinci Heyet-i İlmiye toplantılarında ilk ve ortaokul programlarında Cumhuriyet rejiminin gereklerine göre düzenlemeler yapılmıştır. Böylece ilköğretimde çağdaş ve yaygın eğitimin oluşması temin edilmeye çalışılmıştır.

³⁵ BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

Tablo 3. Yıllara Göre İlkokul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)³⁶

Seneler	İlkokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	4.894	100	10.238	100	341.941	100
1924-1925	5.987	122	13.822	135	390.368	114
1925-1926	5.975	122	14.309	140	406.788	119
1926-1927	6.023	123	15.810	154	437928	128
1927-1928	6.042	123	15.194	148	461.985	135
1928-1929	6.599	135	15.718	154	477.569	140
1929-1930	6.562	134	15.308	150	469.071	137
1930-1931	6.598	135	16.318	159	489.299	143
1931-1932	6.713	137	16.973	166	523.611	153
1932-1933	6.733	138	15.064	147	567.963	166
1933-1934	6.345	130	15.123	148	591.169	173
1934-1935	6.402	131	15.102	148	647.501	189
1935-1936	6.275	128	14.949	146	688.100	201
1936-1937	6.123	125	14.698	144	711.728	210
1937-1938	6.700	137	15.775	154	764.691	224

Osmanlı Devleti'nde son dönem yenilik hareketlerinin ana noktasını ortaöğretim kurumları oluşturmuş, bu durum Cumhuriyet döneminde de devam ettirilmek istenmiştir. 1923'teki Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında, sultânî olan ortaöğretim kurumlarının ismi lise olarak değiştirilmiş, ortaokullara bir, ortaokullu liselere iki devreli lise denilmiştir. 1924 yılında bir devreli liselere ortaokul denilmeye başlanmış ve ortaöğretim; üç yıl ortaokul, üç yıl lise olarak bugünkü yapıya yaklaştırılmıştır. 1926-1927 eğitim-öğretim döneminden itibaren ortaöğretimde yatılı olmayan öğrencilerden ücret alınmamaya başlamış ve ortaöğretimde karma eğitim uygulanması başlamıştır. İlköğretimde olduğu gibi ortaöğretimde de ders program ve müfredatında değişiklikler yapılmış, yeni ders kitapları yazılmıştır. Arapça ve Farsça dersler kaldırılırken Türkçe ve edebiyat gibi derslere daha fazla yer verilmiş, liselerde ilk defa Sosyoloji dersi okutulmaya başlanmıştır.³⁷ Ortaöğretimdeki bu niteliksel gelişmeler şu sayısal verilerle desteklendiğinde Cumhuriyet'in eğitim kazançlarını daha iyi anlamak mümkün olabilecektir.

³⁶ BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

³⁷ Kürkcüoğlu, *a.g.e.*, s. 50-51.

Tablo 4. Yıllara Göre Ortaokul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)³⁸

Seneler	Ortaokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	72	100	796	100	5.905	100
1924-1925	64	89	720	90	10.052	170
1925-1926	68	94	760	95	11.622	197
1926-1927	68	94	698	88	15.263	258
1927-1928	78	108	791	99	19.858	336
1928-1929	78	108	815	102	23.225	393
1929-1930	82	114	982	123	25.398	430
1930-1931	83	115	1.068	134	27.093	459
1931-1932	80	111	963	121	30.316	513
1932-1933	109	151	1.390	175	35.572	602
1933-1934	119	165	1.140	143	42.522	720
1934-1935	118	163	2.354	296	46.120	781
1935-1936	118	163	2.403	302	52.496	889
1936-1937	125	174	2.648	333	62.936	1.066
1937-1938	140	194	2.840	357	74.107	1.255

1923-1924 ders yılında 72 olan ortaokul sayısı 1937-1938 senesinde %194'lük bir artışla 140'a çıkmıştır. Aynı dönemlerin ortaokul öğretmenlerinin sayısı da 796'dan 2.840'a çıkarak %357'lik bir artış göstermiştir. Ayrıca 1923-1924 ders yılında 5.905 olan öğrenci sayısı da %1.255'lik büyük bir artış göstererek 74.107'yi bulmuştur.

Tablo 5. Yıllara Göre Lise Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)³⁹

Seneler	Ortaokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	23	100	513	100	1.241	100
1924-1925	19	83	555	108	2.234	180
1925-1926	21	91	671	131	2.748	221
1926-1927	19	83	563	110	3.152	254
1927-1928	19	83	594	116	3.819	308
1928-1929	20	87	510	99	4.168	336
1929-1930	19	83	578	113	4.746	382
1930-1931	22	96	637	124	5.699	459
1931-1932	25	109	637	124	6.840	551
1932-1933	62	270	1.827	356	7.843	632
1933-1934	71	309	1.315	256	9.875	796
1934-1935	68	296	1.044	203	10.113	815
1935-1936	65	283	1.029	200	13.876	1.118
1936-1937	68	296	1.050	205	17.514	1.411
1937-1938	68	296	1.164	227	21.000	1.692

38 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

39 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

1923-1924 senesinden 1937-1938 ders yılına gelindiğinde 23 olan lise sayısı %196'lık bir artış ile 68'e, 513 olan lise öğretmenleri sayısı %227'lik bir artış ile 1.164'e ve 1.241 olan lise öğrencisi sayısı %1.692'lik bir artış ile 21.000'e yükselmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde mesleki ve teknik eğitim alanında da bazı çalışmalar yapılmış ancak bunların yetersiz kalması sonucunda Cumhuriyet döneminde bu konu yeniden ele alınmıştır. Böylece meslek okullarının yaygınlaştırılması ve Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek seviyeye getirilmesi arzulanmış, bu amaçla inceleme ve araştırma çalışmaları başlamıştır. Ancak 1927 yılına kadar vilayet ve belediyelerin meslek okulu açma yetkisi olduğundan bu okullar arasında bir birlik sağlanamamıştır. Bu durum ile bir mesleki öğretim işinin gerçekleştirilebilmesi mümkün olmamıştır. Neticede bu kurumların ıslah edilmesi ve bütün idarî ve öğretim işlerinin bir elde bulundurulması hükümetçe gerekli görülmüştür. Meslekî ve teknik öğretimin kurucusu ve ilk müsteşarı olan Mehmet Rüştü Uzel'in sorumluluğunda, Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki eğitim seferberliği dâhilinde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. İlk olarak 1927 yılında, meslek okullarına ait işlerin Yüksek Öğretim Dairesi tarafından yürütülmesi uygun görülmüş ve aynı yıl 1052 sayılı kanunla erkek sanat okulları Maârif Vekâletine devredilmiştir.⁴⁰

Böylece Maârif Vekâleti, sanat okullarında ilk reform hareketini gerçekleştirmiştir. Mevcut okullar, ortaokul ve lise düzeyinde yeniden örgütlenmiştir. Bu okullardaki kültür dersleri artırılırken, yeni meslek dersleri konmuştur. Okulların öğretmen açığı için Vekâlet, Avrupa ve Amerika'ya öğrenci yollarken, oralardan bazı öğretmen ve uzmanları da ülkeye davet etmiştir.⁴¹ Neticede yabancı uzmanların tavsiyeleri bir program hâlinde değerlendirilmiş ve ilerleyen yıllarda tatbik edilmeye başlamış ve 1927'den 1933 senesine kadar beş yeni sanat mektebi açılmıştır.

40 Orhan Tuna, *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973, s. 42; Mustafa Yazıcı, *Tanzimat'tan Bu Yana Millî Eğitim Bakanları Başbakanlar ve Atatürk (1839-1973)*, Emel Matbaacılık, Ankara 1973, s. 164-165.

41 Başgöz, a.g.e., s. 209-211.

Tablo 6. Yıllara Göre Mesleki ve Teknik Okul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923- 1937)⁴²

Seneler	Ortaokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	44	100	258	100	4.019	100
1924-1925	44	100	589	228	3.376	84
1925-1926	33	75	500	194	2.702	67
1926-1927	14	32	262	102	1.740	43
1927-1928	18	41	307	119	2.332	58
1928-1929	20	45	298	115	2.371	59
1929-1930	22	50	328	127	2.699	67
1930-1931	36	82	436	169	3.761	94
1931-1932	40	91	423	164	4.155	103
1932-1933	39	89	605	234	4.332	108
1933-1934	36	82	400	155	4.389	109
1934-1935	36	82	469	182	4.940	123
1935-1936	36	82	507	197	5.772	144
1936-1937	40	91	633	245	6.528	162

Mesleki ve Teknik Okulların sayısı 1923-1924 ders yılında 44 iken 1936-1937 ders yılında bu sayı 40'a düşmüştür. Fakat bu okulların gerek öğretmen gerekse öğrenci sayısı 1936-1937 ders yılına gelindiğinde sırasıyla %245 ve %162 oranında bir artış kaydetmiştir.

Tablo 7. Yıllara Göre Öğretmen Okulu Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1937)⁴³

Seneler	Ortaokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	20	100	325	100	2.528	100
1924-1925	26	130	385	118	3.771	149
1925-1926	26	130	429	132	4.133	163
1926-1927	23	115	358	110	4.558	180
1927-1928	23	115	391	120	5.022	199
1928-1929	25	125	417	128	5.749	227
1929-1930	24	120	461	142	5.510	218
1930-1931	25	125	398	122	5.535	219
1931-1932	24	120	320	98	5.293	209
1932-1933	18	90	319	98	2.076	82
1933-1934	16	80	254	78	2.726	108
1934-1935	14	70	230	71	2.577	102
1935-1936	13	65	248	76	2.803	111
1936-1937	13	65	236	73	2.949	117

42 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

43 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

1923'te sadece 20 öğretmen okulunun olması öğrenci ile okul sayısının artması üzerine Maârif Vekâleti tarafından, çavuşlardan, eğitimden, ehliyetnâmelilerden, üniversite ve lise ara sınıflarından ayrılanlardan ve çeşitli meslek grubundan olan kişilere, düzenlenen sınav ve kurslar ile öğretmenlik hakkı tanımıştır. Bu yeni öğretmenler sadece okulda ders vermekle kalmayacak, halkı cehaletten kurtarıp iş ve meslek öğretecek, konferanslar, oyunlar, kurslar, müsamereler ve kurslar düzenleyecekti.⁴⁴

Böylece okullaşmadaki artış ve eğitimdeki yeni planlama, öğretmenlerin nitelik ve nicelik durumundaki iyileştirme ile devam ettirilmek istenmiştir. Ancak 1923-1924 ders yılından 1936-1937 ders yılına kadar geçen süre içinde öğretmen okullarının ve burada görev yapan öğretmenlerin sayısında önemli bir düşüş yaşanmıştır. Okul ve öğretmen sayısındaki düşmeye rağmen bu okulların öğrenci sayıları 1923-1924 ders yılında 2.528 iken 1936-1937 ders yılında 2.949'a yükselmiştir. Bu durum öğretmen istihdamı sağlayacak yeni eğitim politikaların düşünülmesine yol açmıştır. Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri bu duruma özel bir uygulama olmuştur.

Tablo 8. Yıllara Göre Üniversite ve Yüksekokul Sayısı ve Bunların Öğretmen ve Öğrenci Miktarı (1923-1938)⁴⁵

Seneler	Üniversite ve Yüksekokul		Öğretmen		Öğrenci	
	Sayısı	%	Sayısı	%	Sayısı	%
1923-1924	9	100	307	100	2.914	100
1924-1925	9	100	349	114	3.483	120
1925-1926	11	122	420	137	3.930	135
1926-1927	9	100	328	107	3.551	122
1927-1928	12	133	450	147	4.282	147
1928-1929	12	133	515	168	4.204	144
1929-1930	11	122	502	164	3.899	134
1930-1931	11	122	526	171	4.443	152
1931-1932	12	133	526	171	4.853	166
1932-1933	12	133	502	164	5.497	189
1933-1934	15	167	574	187	6.050	208
1934-1935	15	167	691	225	6.666	229
1935-1936	16	178	743	242	7.478	257
1936-1937	17	189	796	259	8.544	293
1937-1938	17	189	837	272	9.558	328

44 Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 224-227; Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996.

45 BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

1923-1924'ten 1937-1938 ders yılına kadar geçen sürede üniversite ve yüksekokul ile buraların öğretmen ve öğrenci sayılarında önemli artış olmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in ilanında 9 olan bu okulların sayısı 1938'e gelindiğinde 17'ye çıkmıştır. Atatürk'ün üniversitelere ve üniversitelerin öğretim kadrosunun iyileştirilmesine yönelik çalışmaları kendisini göstermiştir. Böylece 1938'e gelindiğinde üniversite ve yüksekokul sayısındaki %189'luk artışı, %272 oranında öğretmen ve %328 oranında öğrenci artışı izlemiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'deki okullaşma sorunundan başka eğitimin finansmanı da önemli bir sorun olmuştur. Öyle ki, savaş yıllarında eğitime tahsis edilen para, genel bütçenin sadece %6'sı kadardır. Bu yıllarda yeni okullar açılmadığı gibi ekonomik ve sosyal vaziyet dolayısıyla mevcut okullar da kapatılmak zorunda kalmıştır. 1923 yılında 3.033.003 lira, 1930 yılında 9.710.297 lira olan maârif bütçesi 1938 yılına gelindiğinde 16.474.085 lira olmuştur.⁴⁶ Tablo 9'da görüldüğü gibi, 1927-1928 ders yılında maârif için yapılan harcama ise toplam 20.298.302 lira iken bu miktar 1936-1937 senesinin %122 oranında bir artış ile 24.819.165 liraya çıkmıştır.

Tablo 9. Bütün Okullar İçin Yapılan Sarfiyatın Yıllara Göre Dağılımı
(1927-1937)⁴⁷

Seneler	Maaş ve Ücretler		Diğer Masraflar		Toplam	
	Lira	%	Lira	%	Lira	%
1927-1928	13.353.394	100	6.944.908	100	20.298.302	100
1928-1929	16.556.171	124	10.874.543	157	27.430.714	135
1929-1930	16.936.361	127	10.981.125	158	27.917.486	137
1930-1931	18.595.491	139	10.170.607	146	28.766.098	142
1931-1932	17.308.425	130	8.634.623	124	25.943.048	128
1932-1933	16.182.429	121	6.645.609	96	22.828.038	112
1933-1934	16.334.122	122	6.367.557	92	22.701.679	112
1934-1935	16.916.116	127	5.962.965	86	22.879.081	113
1935-1936	17.596.412	132	5.667.346	82	23.263.758	115
1936-1937	19.010.489	142	5.908.676	85	24.819.165	122

Sonuç

Cumhuriyet'le birlikte millî, laik ve demokratik bir eğitim yapılanması kurulmuştur. Atatürk'ün eğitime dair görüşleri çerçevesinde gerçekleşen eğitim hamleleri toplumun temel ihtiyaçlarını gidermiştir. Aynı zamanda modern, yaygın, disiplinli, parasız, karma ve çağdaş olan eğitim ilkeleri sayesinde, eğitimin nicelik ve nitelik yönünden gelişmesi sağlanmıştır. Eğitim-öğretimde

⁴⁶ BCA, 030.01./90.559.4.

⁴⁷ BCA, 18.04.1939, 030.01./90.559.2.

sağlanan birlikten ve eğitim işlerinin tamamen devletin kontrolü altına alınmasından sonra çıkarılan yeni kanun ve yönetmeliklerle yeni bir eğitim sistemi oluşturulmuştur. Harf İnkılâbı, Türk tarihi ve diline yönelik çalışmalar, açılan ilk, orta ve yükseköğretim kurumları, yabancı uzmanların faaliyetleri ve fedakâr Anadolu insanının eğitime olan isteği sayesinde on beş yıllık kısa bir süre içinde Türkiye kalkınan ve çağdaş bir eğitime kavuşmaya başlayan bir ülke olmuştur. 1938'e gelindiğinde, eğitimin ilk, orta ve yükseköğretim seviyesinde sayısal olarak da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Eğitim kurumları Cumhuriyet öncesiyle mukayese edilemeyecek ölçüde ülkenin hemen her noktasında yeniden oluşturulmuştur. Okuma-yazma seferberliği ile birlikte yürütülen okullaşma hamleleri, bu okullarda öğrenim görececek öğrencilerin sayısını önemli ölçüde artırmıştır. Ayrıca okulların ihtiyacı olan öğretmenler kısa süre içinde öğretmen yetiştiren kurumlardan mezun olarak mevcut eğitim ordusuna katılmıştır.

Atatürk döneminde eğitimde gerçekleşen bu nitelik ve niceliksel gelişmelerin tesadüfî olmadığı açıktır. Gayet planlı, programlı ve emin adımlarla yürütülen çağdaş eğitim gelişmelerinin bir takım ilkelere haiz olduğu görülmektedir. Türkiye'de kalkınmanın lokomotifini oluşturacak bu eğitim, ne batının ne de doğunun etkisinde olmuş, gerçeklere dayalı, millî kültürümüze uygun, aklın ve bilimin öncülüğünde, gerçekçi ve uygulanabilirdir.⁴⁸

KAYNAKÇA

Resmi Kaynaklar

Ayın Tarihi, Sayı:57, Aralık 1928.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 25.12.1928, 490.01./1.2.13.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 28.10.1929,490.01./1.3.12.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,18.04.1939, 030.01./90.559.2.

Tetkik Eserler

AKGÜN Seçil, "Tevhid-i Tedrisat", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

AKKUTAY Ülker, *Millî Eğitimde Yabancı Uzman Raporları*, Serçe Matbaacılık, Ankara 1996.

AKYÜZ Yahya, "Atatürk ve Eğitim", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

_____, "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", *Uluslar arası İkinci Atatürk Sempozyumu*, 9-11 Eylül 1991, C.II, Ankara, 1996.

48 Karagözoğlu, a.g.t., s. 325-327; Yamaner, a.g.e., s. 108-118

_____, "Atatürk'ün Eğitim Tarihindeki Yeri", *I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994.

_____, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2006.

_____, "Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

ASLAN Ensar, *Atatürkçü Düşünce Sisteminde Türk Eğitimi*, Diyarbakır 1989.

BAŞGÖZ İlhan, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1995.

BAYDAR Mustafa, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1973.

BURSALIOĞLU Ziya, "Atatürkçü Eğitim Üzerine", *I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994.

ÇOTUKSÖKEN Yusuf, "Atatürk'ün Dil Devrimi ve Sonrası", *Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Dil-Kültür-Eğitim*, Gazi Üniversitesinin 80. Yıl Armağanı, Ankara 2007.

DUMAN Tayyip, "Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı", *Cumhuriyet'in İlk Yıllarından Günümüze Dil-Kültür-Eğitim*, Gazi Üniversitesinin 80. Yıl Armağanı, Ankara 2007.

_____, "Cumhuriyet Eğitimi ve Atatürk", *Cumhuriyet'in 80. Yılı Sempozyumu Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2006.

ERCİLASUN Ahmet Bican, "Atatürk ve Dil", *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, 3-6 Ekim 1995, Gazi Mağusa, KKTC, C.II, Ankara 1998.

ERENDİL Muzaffer, *Çok Yönlü Lider Atatürk*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1986.

ERGİN Osman, *Türk Maârif Tarihi*, C.2, İstanbul 1977.

ERGÜN Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, Ankara 1997.

GÖKSEL Burhan, "Atatürk'ün Millî Eğitim Politikası ve Misak-ı Maârif", *I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994.

İNAN Rauf, "1920'lerde Türk Millî Eğitimi", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

_____, *Atatürk'ün Evrenselliği, Önder Kişiliği, Eğitimci Kişiliği ve Amaçları*, Tisa Matbaası, Ankara 1983.

KARAGÖZOĞLU Galip, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu Bildirileri*, 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994.

KARAL Enver Ziya, "Atatürk İlkelerinin Biçimlendirdiği Eğitim", *Atatürk ve Eğitim*, *Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, 4-6 Kasım 1981, Ankara 1981.

_____, *Atatürk'ten Düşünceler*, METU Press, Ankara 1998.

KURT Engin, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitimi Geliştirme Çabaları Süreci ve Elde Edilen Başarıya Bir Bakış", *Atatürk Haftası Armağanı (10 Kasım 2007)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2007.

Gazi

Akademik
Bakış

175

Cilt 1, Sayı 2
Yaz 2008

KÜLEBİ Cahit, "Atatürk ve Türk Dili", *Atatürk 100. Yıl Konferansları*, İstanbul Devlet Mühendislik Akademisi, İstanbul 1981.

KÜRKÇÜOĞLU Ömer vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I/2*, YÖK Yayınları, Ankara 1995.

Millet Mektepleri Talimatnamesi, Köy Hocası Matbaası, Ankara 1929.

ÖNSOY Rifat, "Darü'l-fünûn, 1933 Üniversite Reformu ve Yabancı Bilim Adamlarının Türk Yükseköğretim Kurumlarında Görev Almalarına Dair Bazı Düşünceler", "Atatürk ve Dil", *Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu*, 3-6 Ekim 1995, Gazi Mağusa, KKTC, C.II, Ankara 1998.

ÖYMEN Hızırrahman Raşit, "Cumhuriyet Eğitime Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Atatürk Konferansları (1973-1974)*, TTK Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

_____, "Mustafa Kemal'in Eğitimle İlişkileri ve Türk Eğitimine Etkileri", *Atatürk Konferansları (1973-1974)*, TTK Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

ÖZALP Reşat-AYDOĞAN Ataunal, "Millî Eğitimde Kongreler ve Şuralar", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

ÖZTÜRK Cemil, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara 1996

SAKAOĞLU Necdet, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

_____, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

SOMER Tark, "Atatürk ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Atatürk'ü Anma Günü*, 10 Kasım 1984, Ankara 1984.

TUNA Orhan, *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973.

UYSAL Şefik, "Atatürk ve Çağdaş Eğitim", *Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, 4-6 Kasım 1981, Ankara 1981.

ÜLKÜTAŞIR M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara 1991.

WIDMANN Horst, *Atatürk ve Üniversite Reformu*, Çevirenler: Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2000.

YAMANER Şerafettin, *Atatürkçü Düşüncede Ulusal Eğitim*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1999.

YAZICI Mustafa, *Tanzimat'tan Bu Yana Millî Eğitim Bakanları Başbakanlar ve Atatürk (1839-1973)*, Emel Matbaacılık, Ankara 1973.

(Footnotes)

I Dokuz senede Millet Mekteplerine devam eden 1.451.759 öğrenciyi %100 addettiğimiz takdirde muhtelif senelerdeki oranlar ortaya çıkmıştır.